

НОВИ ПОДАЦИ О БИТКАМА НА МАРТИНИЋИМА И КРУСИМА 1796. ГОДИНЕ

Битке на Мартинићима у јулу и на Крусима у октобру 1796. године представљају догађаје који су означили прекретницу у историјском развоју црногорског народа.¹ Од тада је Црна Гора ушла у европску историју као политичко-географски појам који је означавао једну земљу на југозападном дијелу Балкана, потпуно независну од Порте, земљу у којој је започео процес изградње институција централне власти, чији је владар имао јасно израђен програм како тај процес да убрза и да од своје домовине, ослоњене на Русију, створи политички чинилац, у који ће упирати погледе ослободилачки народни покрети на Балканском полуострву. Такав историјски суд о Црној Гори прихватили су сви или готово сви оновремени писци и мемоаристи.

Сваки нов податак о биткама на Мартинићима или Крусима представља интерес и за науку и за обичног читаоца, поготово ако битније употпуњава наша знања о пресудним збивањима при крају XVIII стољећа, кад се, у ствари, рјешавала судбина Црне Горе. Овога пута је ријеч о два оновремена занимљива извјештаја. Прво је писмо владике Петра I Петровића Његоша, упућено дубровачком сенатору Луки Пуцићу 26. јула 1796, а друго је извјештај руског генералног консула у Дубровнику Антона Ђике, упућен Колегији иностраних послова руског Министарства иностраних дјела од 6/17. октобра 1796. године. Оба ова

¹ Релативно потпуна библиографија о првом и другом походу Махмут-паше Бушатлије на Црну Гору 1796. дата је у расправи *О првом походу Махмута Бушатлије на Црну Гору 1796*, Историјски часопис VI, Београд 1956. Она је дјелимично допуњена и прилогом *Како је архимандрит Стефан Вучетић видио и описао битке на Мартинићима и на Крусима*, Стварање 7—8, Титоград 1987, 835—842.

документа доносимо in extenso, у преводу с француског на српскохрватски језик, док њихове фотокопије, због посебног значаја, дајемо у прилогу.

1

*Превод писма црногорског митрополита Луки Пуцићу
дубровачком сенатору и грофу од Загорја
Стањевихи 27. јули 1796. године*

Велеславни господару,

Ево истинитих вијести које имам част да вам саопштим, не сумњајући ни мало у задовољство које ће Вам оне причинити.

Махмут-паша скадарски, придајући себи самовољно титулу везира и серашћера читаве Албаније, зачевши у свом срцу мисао да увећа и да прошири границе своје власти, хвалисао се да ће опустошити и докопати се не само Црне Горе и околних крајева, већ и оних који леже дуж мора, до Вашег града. Сви спољни знаци, па чак и извјештаји наших пријатеља, као да потврђују да је он сковао тај план на подстицај неке стране силе. Међутим, како се није усубивао да остави иза себе Пипере, Бјелопавлиће, Ровчане и Морачане и како није могао да сједини Албанију са Херцеговином прије но што заузме речена мјеста, послао је свога синовца Мехмед-пашу у Подгорицу да припреми животне намирнице. Овај је наложио свакој турској и хришћанској кући да мора испоручити шеснаест букила жита, триста лебри хљеба, десет ока сира и по једног овна, и то како у Подгорици, тако и у Спужу, Жабљаку и читавој области Зете. Пошто је сјединио своје трупе из Албаније са онима које су дошле из Дукабина, Каваје и херцеговачких градова Оногошта и Колашина, Махмут је кренуо напријед. Поставио је логор близу Пипера и изнад Подгорице, а као команданта је оставио свог синовца. Формирао је још један у Сливљу, између Оногошта и Острога, изнад Бјелопавлића и Пјешиваца, под командом двојице капетана, из Оногошта и Колашина. И, најзад, трећи у сусједству Спужа, у подножју брда Височице, насупрот нашег логора.

Што се нас тиче: пошто смо прошли ријеку Зету и извршили спајање с осталим сусједним Брђанима, зауставили смо се у селу Слатина, које лежи на територији Бјелопавлића. Ту смо дијелили своје трупе у три корпуса, против непријатељских који су били пет пута бројнији од наших. Једанаестог текућег јула, по нашем календару, почела је битка у освит дана, која је потрајала до два сата послје подне, са таквом жестином и таквом упорношћу да мислим да такве, као ова, није никад било између нас и Турака. Морао сам, чак, заједно са господином гуве-

рнадуром, сердарима и капетанима, да упутим наше трупе против Махмута главом, његовог брата Ибрахим-паше, бега из Тиране, паше из Каваје, и паша из Дебра који су нам супроставили своје елитне трупе. У неку руку, против мене су били усмјерени њихови главни напади, пошто су ме сматрали покретачем уједињења Црногораца и других Брђана из околине. Но, нека је хваљен и слављен Господ, који је таквом храброшћу надахнуо наше трупе које су нагнале у бјекство непријатеља, прогониле га до његових шанчева, у које једва да их је стигла трећина, јер је сваки бјежао куд је могао. Сам Махмут је био приморан да утекне ноћу, остављајући на бојном пољу 473 погинула, међу којима се налазио његов зет (!), бег из Тиране и Јакуб-ага Сердаревић итд. За транспорт рањеника преко Скадарског језера било је коришћено седамдесет барки; поред великог броја других из Служа, Подгорице, Жабљака, Зете, корпуса Ђон-Марца и Климената, Хота, Куча и других Махмутових савезника који су, пошто им није било могуће да стигну у Скадар, да би се повукли својим домовима, дуго лутали на срећу. Заплијенили смо и 18 застава, од којих три алајбарјака, великих и малих пушака, од којих је већина била окована сребром, сабаља, ножева, пиштоља, ханџара, одјеће, без броја итд, итд. Са наше стране било је само 22 погинула, 36 рањених и једна изгубљена застава. То је, господине, право чудо Божје свемоћи. Непријатељска војска, подијељена на три корпуса, била је састављена од укупно 27 хиљада људи како то причају они који су припадали тој војсци. Један Црногорац ме је увјеравао да је чуо самог Махмута како каже да је против мене и моје војске намијенио 17 хиљада одабраних људи. Наше трупе, подијељене на три корпуса, нијесу премашиле број од 3. 400, али то је била елита наше народне војске. Могли смо да сакупимо само трећину наших снага. Кажу још да је Махмут био рањен; ја не јамчим да је то тачно; али оно у шта можете да будете сигурни то је да је он био веома потучен и да никад није искусио тако упорну одбрану као што је била наша и претрпио тако знатне губитке, као што је претрпио тога дана. Према његовом плану, он није ишао само против Црногораца, већ и против многих других који се томе нијесу надали, већ су живјели у потпуној сигурности. На срећу, он је засад претрпио неуспјех свога плана, али не знам што нам се даље може десити. Мислим, међутим, да би свима нама, који смо његови сусједи, одговарало да обратимо сву пажњу на тог непријатеља и бунтовника Порте, да образујемо Савез међу собом и да не чекамо да од дође да нас нападне сваког понаособ, поготово у једно вријеме, као што и сувеше добро знате, кад је Европа пуна немира и када се у једном сверепом рату проливају потоци крви. Баците дакле, господине, један поглед на тог човјека који узурпира све

што може од свог господара, који је много моћнији од њега, на тог славољубивог човјека који је одлучио да постане деспот и који је све припремио за ту сврху. Размислите, према томе, да ли ће он уважавати слабијега?! У нас има једна древна илirsка пословица која каже: Кад гори у комшије кућа, треба припремати воду и за своју. Али ја мислим да би било боље угасити пожаре у кући свога сусједа или, иначе, треба очекивати да видиш како и твоја гори. Ви ћете, господине, размотрити све са својим опрезом и мудрошћу, у циљу општег добра. У очекивању, Ваш истински пријатељ и смјерни слуга. Петар Петровић, митрополит Црне Горе. Стањевићи, 21. јули 1796“²

2

Генерални консул у Дубровнику Антоан Ђика Колегији иностраних послова,

Дубровник 6/17. октобра 1796. године

„Част ми је извијестити Царску Колегију о ономе што се догодило у новије вријеме у Црној Гори између тих Брђана и Махмут-паше из Скадра, који је главом платио своју смјелост и своју безумну упорност да их напада на њиховим сопственим огњиштима.

Велика битка се одиграла 3 о. м (н. ст.) у близини Подгорице. Паша је био на челу војске од петнаест до двадесет хиљада људи, састављене од његових Албанаца и других савезника. Црногорци су се најприје претварали да се плаше и тим лукавством су навели пашу да се непромишљено упусти у најнеприступачније клисуре тих Илirских Алпа (!). Тек што је упао у клопку, они јурнуше на њега са свих страна и ухватише га између двије ватре. Његова војска, видећи да је лоше предводе, већ је била почела да узмиче и да обезбјеђује што боље може своје повлачење. Видећи то, разјарени Махмут ободе коња објема мамузама и одјури да се стави на чело првих редова, да охрабри своје за напредовање и да се супротстави непријатељу. Погоди га једно пушчано тане које га обори са коња. Таква незгода коначно доведе до губитка храбрости његових трупа, које се дадоше у бјекство на све стране, остављајући на бојном пољу гомиле мртвих и рањених, и растуривши се на све стране кренуше стрмим стазама да би се спасле и покушале да се поврате у Албанију.

Кажу да су Црногорци, и они из Боке Которске и други из сусједних области (који им, удруживши се с овим, притекоше у помоћ, те су учествовали у почастима битке) извршили страховиту сјечу пашиних трупа и заузели огроман плијен скупоцјеног

² АВПР, Сношения России с Рагузой, 1796, д. 17,

оружја итд. Црногорци му одсјекоше главу и ставише је на врх копља, те су је тријумфално пронијели кроз читаву Црну Гору, да би је најзад ставили као трофејни знак на зидине Цетињског манастира, гдје је још увијек изложена.

Очекујем управо од нашег архиепископа Црне Горе формални и исцрпан извјештај о овом тако значајном догађају. Пошто се горе речени у овој прилици, увијек на челу својих, није мање истакао својом храброшћу но мудрим мјерама којима је руководио тим подухватом.

Чим ми то стигне, похитаћу да их доставим Царској Колегији, првом приликом која се буде указала. Да би ова могла да буде потпуно обавијештена о једном догађају толико занимљивом за све те православне хришћанске народе, наклоњене и привржене већ одавно нашој Царевини; који су имали разлога да страхују ако не од своје потпуне пропасти, а оно барем од суровога ропства и потпуног растурања.

Гроф Антоан Ђика, државни савјетник и генерални консул у Дубровнику. Дубровник 6/17. октобра 1796³.

*

Владичино писмо Луки Пуцићу од 27. јула 1796. пружа податке о бици на Мартинићима готово на начин како је то учињено и у писму које је црногорски владар упутио которском изванредном провидуру Лоренцу Соранцу 17. јула исте године.⁴ Из приложеног Ђикиног извјештаја Колегији види се да је Генерални консулат у Дубровнику очекивао званичан Владичин извјештај о сукобу на Крусима. Надамо се да ће нам се пружити прилика да и тај извјештај пронађемо.

Бранко Павићевић

³ Исто, д. 16.

⁴ Б. Павићевић, *О првом походу Махмута Бушатлије*, 165—166.